

รูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมือง: กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้
ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านป่าเกี๊ย ตำบลหนองผึ้ง
อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
Agricultural Management in the City: The Pattern of Study Centre
of Sufficiency Economy According to His Majesty's Initiative,
Pa-Hget-Tee Village,
Hnongpueng Sub-district, Sarapee District, Chiang Mai Province.

นุชจรี ศรีอุปโย^{1*} , แสงหล้า สุยะราช² และคณะ
Nutchari Sriupayo^{1*} , Saengla Suyarat² and Others

¹ภาควิชาการประกอบการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น
เลขที่ 120 อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50100

¹Entrepreneurship Department, Business Administration Faculty, The Far Eastern University
120 Mahidol Road, Muang District, Chiang Mai 50100

²ผู้ใหญ่บ้านป่าเกี๊ย
เลขที่ 31/1 หมู่ที่ 7 ตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 50140

²Pa-Hget-Tee Village Leader
31/1 M.7 Hnongpueng Sub-district, Sarapee District, Chiang Mai 50140

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต องค์ความรู้ด้านการเกษตร ภูมิปัญญาของชุมชน ปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ รูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมือง บ้านป่าเกี๊ย ตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยใช้วิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเป้าหมายหลัก คือทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัย เทศบาลและชุมชน จำนวน 20 คน 2) เป้าหมายรอง คือ คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 24 คน จาก 8 หมู่บ้าน และภาคีเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนให้เกิด การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมผ่านเทคนิคการบริหาร จัดการเทคนิค (POLC) 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การนำ (Leading)

*ผู้เขียนหลัก
อีเมล: nutchari@feu.edu

4) การควบคุม (Controlling) จนเกิดเป็นรูปแบบบริหารจัดการ (Management Model) ที่เหมาะสมกับบริบทของกลุ่ม

ผลการวิจัยปรากฏ ดังนี้ บริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจมีความสำคัญเนื่องจากความเจริญของชุมชนเมืองที่ขยายตัวเข้าไปยังพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ วิถีชีวิตยังคงมีการนำวิถีชีวิตแบบพอเพียงมาใช้ในปัจจุบัน สามารถนำมาพิจารณาประกอบการทำกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

องค์ความรู้ด้านการเกษตร ภูมิปัญญาของชุมชน มีปราชญ์ชุมชนด้านการเกษตรและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านจำนวน 7 คนที่สามารถเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของชุมชน

ปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้เกิดจากการทดลองและพัฒนาศักยภาพร่วมกันผ่านการทำงานตามโครงสร้าง มีการคัดเลือกโครงการที่เหมาะสมกับบริบทเกษตรในเมืองเพื่อให้เกิดการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งภายในชุมชน

รูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมือง บ้านป่าเก๋ตี่เกิดจากการจัดหาตลาดที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรในเมืองโดยเน้นผู้ประกอบการร้านอาหาร ตัดคนกลางของช่องทางการจัดจำหน่าย มีการขายตรงจากผู้ซื้อถึงผู้บริโภคอีกทั้งยังทำการปลูกผักที่เหมาะสมกับความต้องการของตลาดด้วย

คำสำคัญ

รูปแบบการบริหารจัดการ การเกษตรในเมือง เศรษฐกิจพอเพียง บ้านป่าเก๋ตี่

Abstract

This study aimed to analyze community context under the change of economic and social dimension as well as traditional knowledge in agricultural way in order to support the agricultural management in the city at Pa-Hget-Tee Village, Hnongpueng Sub-district, Sarapee District, Chiang Mai Province. The population has been divided in 2 groups Purposive Random Sampling ; 1) Main goal which is the research team from the University, Municipal and local people from the community, 2) Secondary goal which is the 24 chairperson from the pattern of Study Centre of 8 village including all network partners to support the participatory action in community on specific area where the pattern of Study Centre is located and people pay attention and manage the project with the action research in order to apply (POLC Model) technique 1) Planning 2) Organizing 3) Leading 4) Controlling, to produce the actual framework suitable with the area.

After the study, it has been found. Community context under the change of economic dimension is important due to the urbanization to rural area where there are many senior people. However, this get along well with activities because they always use sustainable life to their living.

There are 7 Philosophers in community to implement the agricultural knowledge to local people and teach them how to use and apply it.

The vital factor to the pattern knowledge study centre comes from the participation of community in suitable projects they are chosen to strengthen the community cooperation in their own area.

The Agricultural Management in the city Baan Pa-Hget-Tee was created by find a suitable agricultural market in city, especially, entrepreneurs in food product. They can connect to customers directly without relying on merchants. Also, they know how to do plantation which is the demand of market for agricultural products.

Keywords

Management Model, Agricultural in the City, Sufficiency Economy, Pa-Hget-Tee Village

บทนำ

เกษตรในเมืองเป็นความท้าทายของกลุ่มที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมบนพื้นที่จำกัดและตั้งอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของเมืองใหญ่ที่รุกคืบเข้ามาสู่ชุมชนของตน การปรับตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่เหมาะสมเข้ามาดำเนินการจากการคาดการณ์ของหน่วยงานสำคัญทางด้านการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ของสหประชาชาติ (UN Habitat) พบว่าประชากรโลกที่อาศัยอยู่ในเมืองจะเพิ่มจาก 3.3 สิบล้านคนในปี ค.ศ. 2007 เป็น 6.4 สิบล้านคนภายในปี ค.ศ. 2050 โดยคาดว่าจะภายในปี ค.ศ. 2030 จะมีประชากรที่อยู่ในเมืองคิดเป็นร้อยละ 60 จากประชากรโลกทั้งหมดและจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยมองว่าเกษตรในเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบเมืองโดยเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดการของเสีย การจัดการมลภาวะ การใช้พลังงาน การพัฒนาภูมิทัศน์ และการเพิ่มพื้นที่สีเขียวของเมือง ในบางประเทศขับเคลื่อนเรื่องเกษตรในเมืองเพื่อสร้างห่วงโซ่อาหารที่เป็นธรรมของคนเมือง มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาทั้งเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสุขภาพของคนเมืองอย่างมากด้วยเช่นกัน (ปิยะพงษ์ นุชบงก, 2556)

ปัญหาหลักของความเป็นชุมชนเกษตรกรรมพบว่า การทำเกษตรที่ผ่านมามีคนต่างทำไม่มีการรวมกลุ่มทำให้ไม่สามารถต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางได้ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการจะทำให้ให้ชุมชนเกิดความร่วมมือร่วมใจและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมีพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองผึ้งเป็นพื้นที่หลักในการเชื่อมโยงกิจกรรมของชุมชน ตำบลหนองผึ้งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท และมีเฉพาะบ้านป่าเกดที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรเป็นหลักซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ไม่ติดถนนหลักใดๆ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 2 กิโลเมตร ส่วนขนาดพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านประมาณ 300 ไร่ มีประชากรทั้งหมด 726 คน แยกเป็นประชากรชาย จำนวน 399 คน ประชากรหญิง จำนวน 387 คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 304 ครัวเรือน อีกทั้งมีการน้อมนำพระราชดำริการพัฒนาตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ มาปฏิบัติ

ดังนั้นการศึกษาและทำความเข้าใจบริบท องค์ความรู้ ปัจจัยและรูปแบบที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ ศูนย์การเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเพื่อให้เหมาะกับการนำมาใช้กับการจัดการเกษตรในเมืองที่ปัจจุบัน ประเทศไทยได้มีการสนับสนุนให้ประชาชนเขตเมืองทำเกษตรเป็นของตนเองเพื่อส่งการดำรงชีวิตแบบพอเพียงและการบริโภคอย่างยั่งยืนให้กับประชาชนชาวไทย

งานวิจัยนี้จึงเป็นการนำความเป็นอัตลักษณ์ด้านความเป็นชุมชนเกษตรโดยมีชุมชนบ้านป่าเกิดดีเป็นผู้ขับเคลื่อนโครงการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น มหาวิทยาลัยพะเยา และเทศบาลตำบลหนองผึ่ง เป็นเครือข่ายโดยนำความรู้ ความสามารถของแต่ละกลุ่มองค์กรมาร่วมพัฒนาโครงการ โดยอาศัยรูปแบบการบริหารจัดการและกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมืองรวมถึงองค์ความรู้ที่ได้จากการมีส่วนร่วมจากการบริหารจัดการร่วมกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคมและวิถีชีวิต
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการเกษตรและภูมิปัญญาของชุมชน
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้
4. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมืองบ้านป่าเกิดดี

บททวนวรรณกรรม

1. บริบทชุมชนบ้านป่าเกิดดี

บ้านป่าเกิดดีเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก บริเวณที่ตั้งล้อมรอบไปด้วยความเจริญของอำเภอสารภี โดยที่บ้านป่าเกิดดีไม่ได้ติดถนนหลักใดๆ ทั้งสิ้น พื้นที่อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 2 กิโลเมตร จากเทศบาลตำบลหนองผึ่งประมาณ 1.5 กิโลเมตร พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านมีประมาณ 300 ไร่ มีประชากรทั้งหมด 726 คน แยกเป็นประชากรชาย จำนวน 399 คน ประชากรหญิง จำนวน 387 คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 304 ครัวเรือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีบางส่วนที่ประกอบอาชีพรับจ้าง

2. ศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตำบลหนองผึ่ง

ศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตำบลหนองผึ่ง เทศบาลตำบลหนองผึ่งได้ริเริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2557 โดยมีพื้นที่ของเทศบาลตำบลหนองผึ่ง จำนวน 10 ไร่ ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านป่าเกิดดี หมู่ที่ 7 ตำบลหนองผึ่งซึ่งนับเป็นต้นทุนชุมชนของหมู่บ้านป่าเกิดดีโดยมีนโยบายที่จะนำพื้นที่ดังกล่าวมาพัฒนาปรับปรุงเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล แต่ชุมชนยังไม่เห็นถึงความสำคัญและยังไม่มีการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน

3. แนวคิดด้านการจัดการและเทคนิค

แนวคิดด้านการจัดการมีความสำคัญต่อการบริหารให้มีประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งเพื่อช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานซึ่งสามารถนำมาใช้เริ่มต้นองค์กรที่ยังไม่ได้รับการจัดตั้งให้เกิดระบบการบริหารที่เข้าใจได้ง่ายต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC)

ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การนำ (Leading) 4) การควบคุม (Controlling) ทั้งนี้ Carroll & Gillen (1987 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารัตนะ, 2545)

3.1 การวางแผน (Planning) คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย และวิธีการในการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า

3.2 การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละแผนก แต่ละบุคคลไว้อย่างชัดเจน

3.3 การนำ (Leading) คือ ความพยายามของผู้บริหารที่จะต้องทำให้สมาชิกเกิดความร่วมมือกันในการปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

3.4 การควบคุม (Controlling) คือ การตรวจสอบและติดตามผลการปฏิบัติงานว่าได้เป็นไปตามมาตรฐานหรือไม่

4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

อรุณี หรดาล (2548) ได้กล่าวถึงฐานความเชื่อของนักพัฒนาสังคมในการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับประชาชนไว้ดังนี้

4.1 เชื่อมั่นและเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นคน ให้ความสำคัญกับคนและเชื่อว่าคนภายในชุมชนมีความสามารถในการคิดและเรียนรู้สถานการณ์ที่แวดล้อมตนเองได้ดีกว่านักพัฒนาที่เปรียบเหมือนคนนอก

4.2 เชื่อมั่นในศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน เชื่อว่าระบบความรู้หรือภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้พัฒนาตนเองและชุมชนของตนได้

4.3 เชื่อมั่นในความร่วมมือและยอมรับในความหลากหลายทางความคิด (สหวิทยาการ)

4.4 เชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาที่ยึด “คน” และ “ทรัพยากรธรรมชาติ” เป็นสำคัญ

4.5 การศึกษาชุมชนเป็นขั้นตอนเริ่มต้นของกระบวนการทำงานพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ทำให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างชาวบ้านกับนักพัฒนา และยังให้ความสำคัญกับการติดตามและประเมินผลขององค์กรพัฒนาเอกชนและเห็นว่า มีความสัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพราะการพัฒนาที่เน้นให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาโครงการนั้น มีความสำคัญในลักษณะที่เป็นกระบวนการทำงานหรือวงจรที่เชื่อมโยงระหว่างการคิดและการปฏิบัติ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันแต่ละขั้นตอน และมีการตรวจสอบการดำเนินงานในแต่ละช่วง การติดตาม สรุปบทเรียน และการประเมินผล เป็นกระบวนการที่เริ่มต้นและสิ้นสุดพร้อมกันกับกระบวนการพัฒนาโครงการแบบมีส่วนร่วม และมีความสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้กระบวนการทำงานพัฒนาให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

5. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม “3 ห่วง 2 เงื่อนไข” ซึ่งคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” บนเงื่อนไข “ความรู้” และ “คุณธรรม”

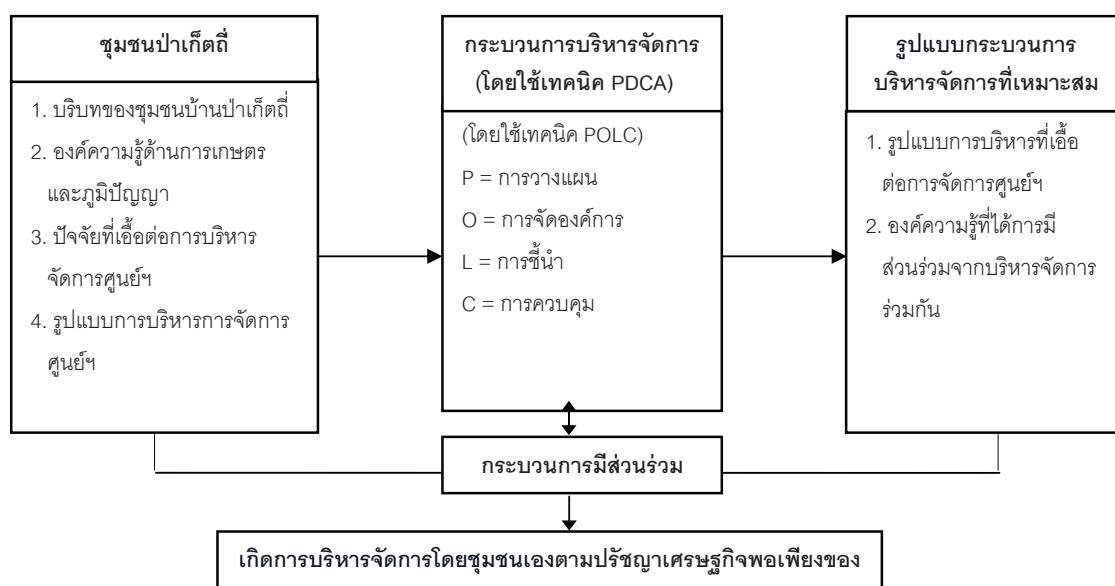
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช (2552) วิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรกรผักปลอดสารพิษบ้านจำ หมู่ที่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปางพบว่า การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) กระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) สามารถบริหารจัดการและสร้างความเข้มแข็งโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งการส่งตัวแทนเป็นคณะกรรมการบริหาร การแสดงความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาการตรวจสอบติดตามการบริหารของคณะกรรมการ

รุ่งทิพย์ ศูนย์ตรง และคณะ (2546) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแหลมคูณ หมู่ 5 อำเภอตรอน จังหวัดอุดรธานีพบว่า ในการพัฒนาศักยภาพการทำงานควรมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน การควบคุมการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาความรู้ การจัดทำบัญชี ก็จะทำให้กลุ่มเกิดความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

แสงพลอย มั่งทอง และคณะ (2547) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของกลุ่มผ้าตีนมื่อ ตำบลป่าแดง อำเภอเมืองแพร่ นำหลักการบริหารจัดการภายใต้การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) การควบคุม (Controlling) และกระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) เพื่อความสามารถและความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นหัวใจในการพัฒนา อีกทั้งการจะทำให้งานวิจัยมีความยั่งยืนนั้นต้องอาศัยเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1: กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) โดยมีประเด็นเพื่อการศึกษาถึงองค์ความรู้ บริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต ศึกษาองค์ความรู้ด้านการเกษตรและภูมิปัญญาของชุมชน ศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ ศูนย์การเรียนรู้และศึกษารูปแบบการบริหารการจัดการเกษตรในเมืองบ้านป่าเกดถี ซึ่งมีรายละเอียดวิธีการดำเนินงานวิจัยดังนี้

1. พื้นที่ทำการวิจัย

บ้านป่าเกดถี หมู่ที่ 7 ตำบลหนองผึ่ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 304 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 726 คนโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ตามกำหนดไว้ดังนี้ 1) เป็นพื้นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 2) เป็นพื้นที่มีกลุ่มคนสนใจและเป็นแนวร่วมในการขับเคลื่อนงาน

2. ขอบเขตเนื้อหาที่ศึกษา

ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

- 2.1 เพื่อศึกษาริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต
- 2.2 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการเกษตรและภูมิปัญญาของชุมชน
- 2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้
- 2.4 เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารการจัดการเกษตรในเมืองบ้านป่าเกดถี

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

- 3.1 กลุ่มเป้าหมายหลักคือ ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยพะเยา เทศบาลและชุมชน จำนวน 20 คน
- 3.2 กลุ่มเป้าหมายรองคือ คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 24 คน จาก 8 หมู่บ้าน และภาคีเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.1 การสังเกต โดยดูจากพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มลักษณะธรรมชาติและขอบเขตของ ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของปรากฏการณ์ทางสังคม และพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคม

4.2 การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างหรือแบบไม่เป็นทางการ จากการตั้งคำถามตามที่ได้กำหนดไว้กลุ่มเป้าหมายหลักคือ ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยพะเยา เทศบาลและชุมชน จำนวน 20 คน เป้าหมายรองคือคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 24 คนจาก 8 หมู่บ้าน และภาคีเครือข่าย

การทดสอบเครื่องมือความเชื่อมั่น (Reliability) เนื่องจากเป็นคำถามปลายเปิดมีการนำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นชอบแล้วไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษาแล้วตรวจสอบความสอดคล้องของคำตอบกับผู้สัมภาษณ์คนอื่นฯ เมื่อได้ข้อมูลแล้วนำข้อมูลดังกล่าวให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ยืนยันคำตอบของตนเอง

4.3 การสนทนากลุ่มโดยสร้างประเด็นให้กลุ่มแสดงความคิดเห็นผ่านสัมภาษณ์เป็นกลุ่มตามปกติประมาณ 6-12 คนประเด็นหรือแนวทางในการสนทนาให้ได้กว้างขวางลึกซึ้งและละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้และต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลในลักษณะที่มีเนื้อหาสาระเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ

4.4 การใช้ข้อมูลเอกสารที่มีการรวบรวมไว้ก่อนหน้านี้ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ แผนพัฒนาสามปีเทศบาล ตำบลหนองผึ้ง แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาชุมชนจังหวัด เทศบาล และเอกสาร

4.5 การบันทึกภาพโดยกล้องถ่ายภาพ และกล้องวิดีโอเพื่อเป็นหลักฐานการวิจัย

4.6 การศึกษาแบบผสมผสานโดยการลงสนาม สังเกตการณ์มีส่วนร่วมและสัมภาษณ์กลุ่ม ในกิจกรรมการสำรวจข้อมูลด้านการเกษตรในพื้นที่โดยใช้แผนที่เดินดินและปราชญ์ด้านการเกษตรของชุมชน วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 การนำเอาวิธีการต่างๆ ในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาชุมชนโดยเริ่มต้นที่การเข้าสนามหรือการลงสู่ชุมชน จากนั้นใช้การสังเกตทั้งที่มีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมเพิ่มทักษะด้านการบริหารจัดการกลุ่ม วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2558 และในการอบรมเพิ่มทักษะด้านการเกษตรวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 การสัมภาษณ์พูดคุยอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการผ่านการประชุมทุกเดือนของนักวิจัยและชุมชน รวมถึงมีการนำเครื่องมือทั้ง 4 ได้แก่ เส้นทางประวัติศาสตร์ชุมชน ไร่ชีวิตร ปฏิทินการผลิตสินค้าเกษตร แผนที่เดินดิน มาใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้วย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ได้ประยุกต์การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม กับกระบวนการบริหาร 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การนำ (Leading) 4) การควบคุม (Controlling) กระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) เน้นการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามเป็นหลัก และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งผลการดำเนินงานวิจัยภายใต้วัตถุประสงค์ตามหัวข้อต่างๆ ดังนี้

- 5.1 บริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต
- 5.2 องค์ความรู้ด้านการเกษตรและภูมิปัญญาของชุมชน
- 5.3 ปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้
- 5.4 รูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมืองบ้านป่าเกตุดี

ผลการวิจัย

1. บริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต

ผลการวิเคราะห์ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ชุมชนมีความโดดเด่นในช่วงปลายอันเนื่องมาจากสาธารณูปโภคเข้าถึง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีที่ดินเพื่อทำสวน และไร่ สิ่งที่สำคัญคือ ไม่มีตลาดของหมู่บ้านรองรับการขายสินค้าเกษตรและไม่มีห้างหรือร้านค้าใหญ่เพื่อซื้อขายสินค้า

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ชุมชนมีความโดดเด่นในช่วงกลางอันเนื่องมาจากประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีความเกื้อกูลกัน ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นตามการเปลี่ยนไปของเวลา สิ่งที่สำคัญคือไม่มีวัดที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของหมู่บ้าน วัยรุ่นออกไปเรียน และวัยทำงานทำงานนอกบ้านส่งผลให้ขาดความสัมพันธ์หรือกิจกรรมกับชุมชน

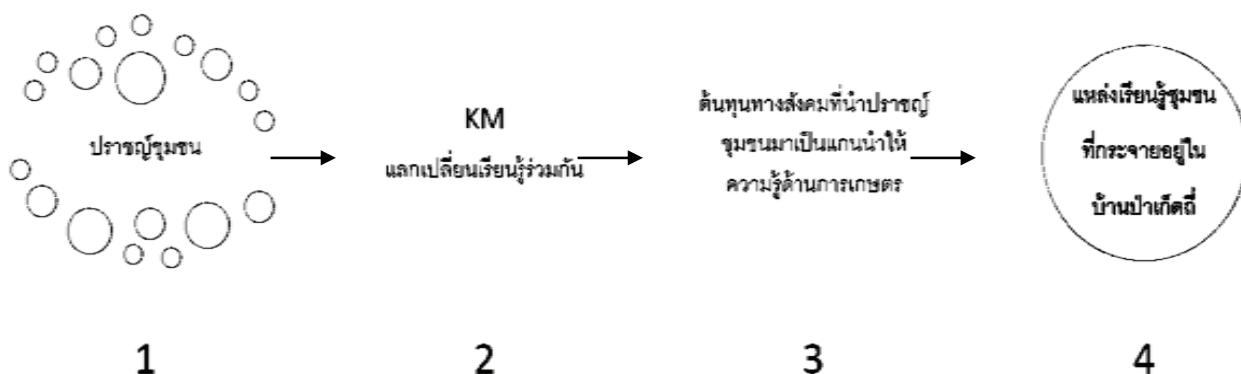
การเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิต ชุมชนมีความโดดเด่นในช่วงปลายอันเนื่องมาจากใช้วิถีชีวิตแบบพอเพียง การร่วมกลุ่มมีความเข้มแข็งและสามัคคี

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นสามารถนำไปใช้กับงานวิจัยในการจัดการแบบมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดีอีกทั้งสามารถนำไปต่อยอดในการทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีกับชุมชน

ภาพที่ 2: กระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษาภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคม

2. องค์ความรู้ด้านการเกษตรและภูมิปัญญาของชุมชน

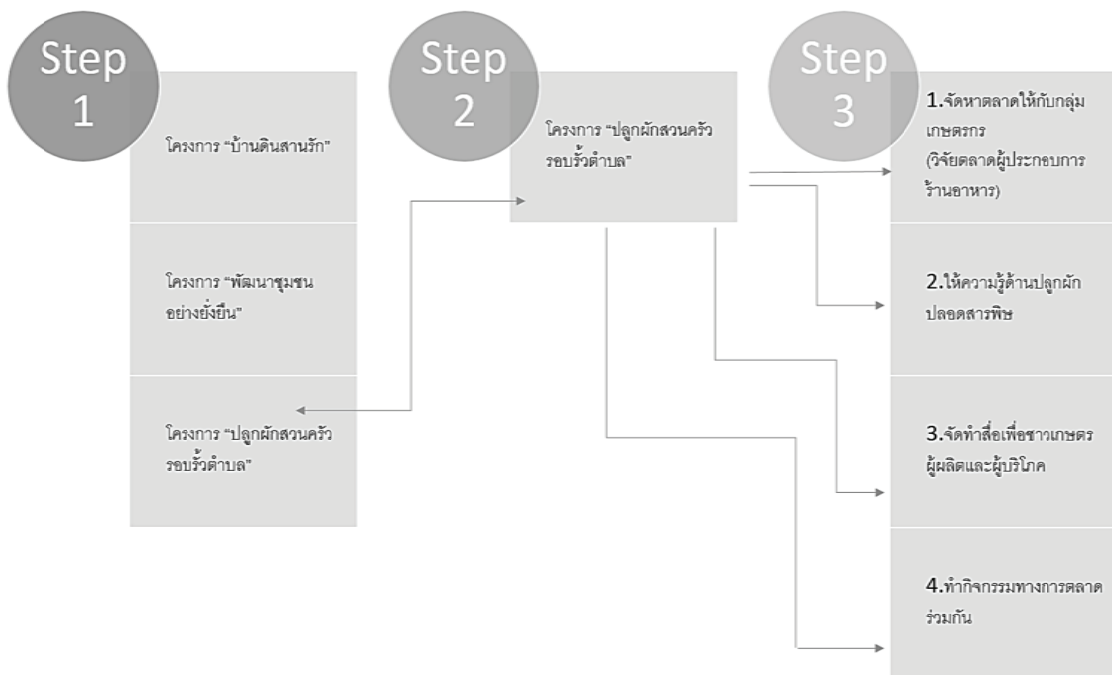

ภาพที่ 3: แสดงแนวคิดว่าทุนทางสังคม ปราชญ์ชุมชนทางการเกษตรมาร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้และวิทยากรให้กับชุมชน

จากภาพที่ 3 แสดงแนวคิดการนำต้นทุนทางสังคม ปราชญ์ชุมชนทางการเกษตรมาร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้และวิทยากรให้กับชุมชนอธิบายได้ดังนี้

- 1) จากการสำรวจองค์ความรู้ด้านการเกษตรและภูมิปัญญาของชุมชนทำให้ทราบต้นทุนทางสังคมและมีการคัดเลือกปราชญ์ชุมชนด้านการเกษตรของบ้านป่าเกี๊ยะจำนวน 7 คน โดยแต่ละคนมีความสามารถที่แตกต่างกัน
- 2) ปราชญ์ชุมชนทางการเกษตรได้เป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัยในโครงสร้างองค์กรเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 3) จากการพัฒนาศักยภาพโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ การศึกษาดูงาน วิเคราะห์งานร่วมกันทำให้ปราชญ์ชุมชนสามารถเป็นแกนนำให้ความรู้แก่คนในชุมชนได้
- 4) ชุมชนป่าเกี๊ยะได้เกิดศูนย์การเรียนรู้ที่เกิดจากปราชญ์ชุมชนกระจายตัวอยู่บนพื้นที่บ้านป่าเกี๊ยะ โดยสามารถเข้าไปเรียนรู้ด้านการเกษตรบนพื้นที่และตัวอย่างจริงโดยผู้มีความรู้ความสามารถ

3. ปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้

ภาพที่ 4: แสดงขั้นตอนในการทำโครงการเพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้

จากภาพที่ 3 แสดงขั้นตอนในการทำโครงการเพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้อธิบายได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทดลองการทำงานและพัฒนาศักยภาพร่วมกันใน

- 1) โครงการ “บ้านดินสานรัก”
- 2) โครงการ “พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน”
- 3) โครงการ “ปลูกผักสวนครัวรอบรั้วตำบล”

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกโครงการที่เหมาะสมกับบริบทเกษตรในเมือง

ได้แก่ โครงการ “ปลูกผักสวนครัวรอบรั้วตำบล”

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ เกิดเป็นรูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมือง โดยวิธี

- 1) จัดหาตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกร (วิจัยตลาดผู้ประกอบการร้านอาหาร)
- 2) ให้ความรู้ด้านปลูกผักปลอดสารพิษ (โดยวิทยากรและปราชญ์ด้านการเกษตร)
- 3) จัดทำสื่อเพื่อชาวเกษตรผู้ผลิตและผู้บริโภค
- 4) ทำกิจกรรมทางการตลาดร่วมกัน

ภาพที่ 5: การทำกิจกรรมทางการตลาดร่วมกัน

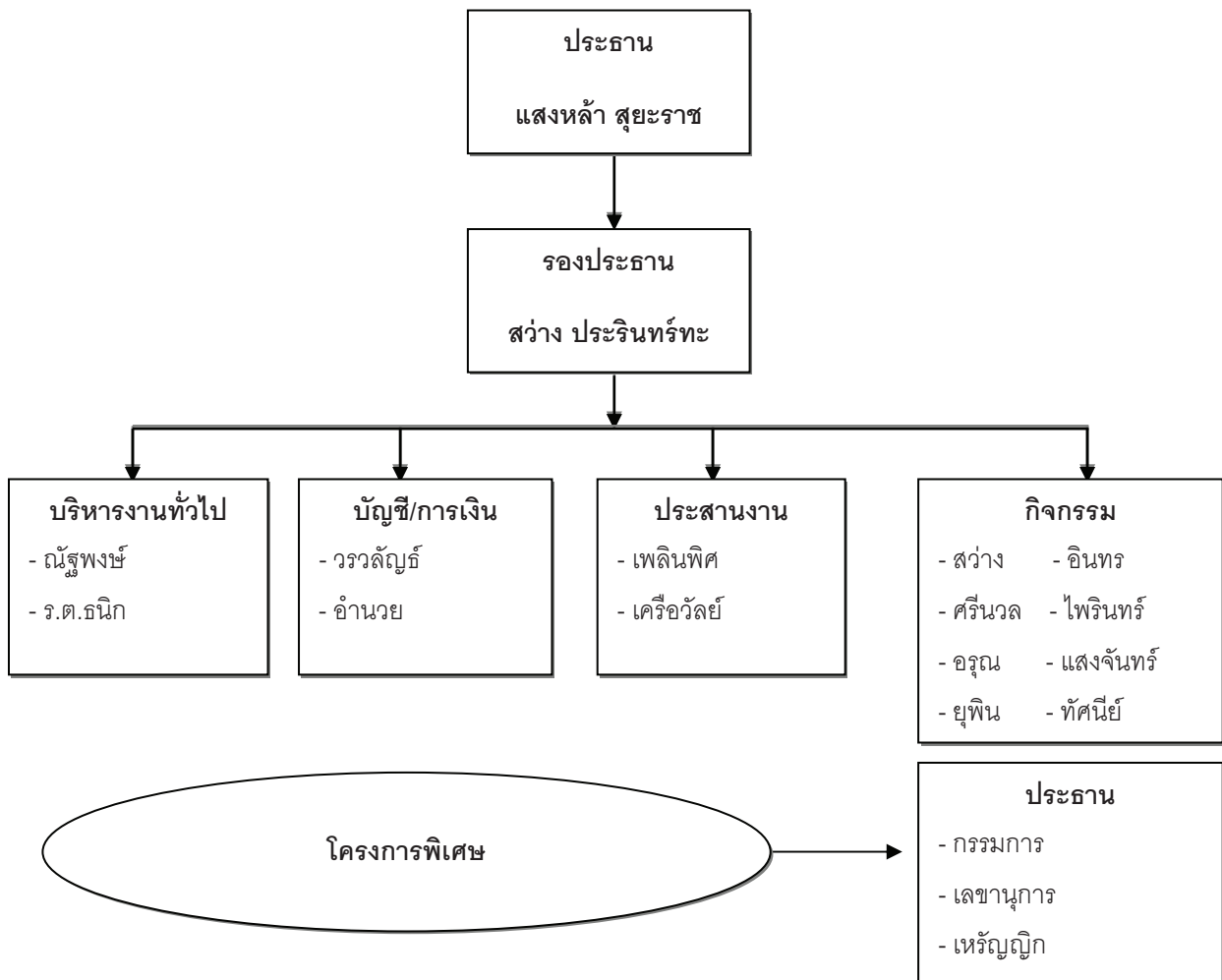
4. รูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมืองบ้านป่าเกี๊ตี

จากการนำเทคนิค (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การนำ (Leading) (4) การควบคุม (Controlling) กระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) มาใช้กับโครงการบ้านดินสานรัก โครงการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและโครงการปลูกผักสวนครัวรอบรั้วตำบลได้มีการวิเคราะห์โครงการที่เหมาะสม เป็นต้นแบบที่ชุมชนดำเนินการด้วยตนเองจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาร่วมศึกษา เมื่อนำปัจจัยความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้อื่นมาเปรียบเทียบกับศูนย์การเรียนรู้ ตำบลหนองผึ่งพบว่า ปัจจัยภายในคือ กิจกรรมของศูนย์ฯ ยังขาดความโดดเด่นในการนำคนเข้ามาเรียนรู้ซึ่งเป็นปัจจัยหลัก ดังนั้นจึงได้นำปราชญ์ชุมชนที่เชี่ยวชาญด้านการเกษตรมาเป็นวิทยากรหลักในการให้ความรู้ในโครงการ

ปลูกผักสวนครัวรอบรั้วตำบลจนเป็นต้นแบบของการดำเนินงานโดยชุมชนดังนี้

4.1 การวางแผน (Planning) ในขั้นตอนของการวางแผนได้มีการนำเครื่องมือทั้ง 4 ได้แก่ เส้นทางประวัติศาสตร์ชุมชน โอ่งชีวิต ปฏิทินการผลิตสินค้าเกษตร แผนที่เดิน จากการวิเคราะห์จึงทราบถึงวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนไปเพื่อทำการวางแผนกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

4.2 การจัดองค์กร (Organizing) การจัดการองค์กรมีการจัดโครงสร้างองค์กรแบบโครงการอยู่ในโครงสร้างเดิมของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้คือ (1) มีวัตถุประสงค์ในการทำงานร่วมกันและมีการแบ่งงานกันทำ และ (2) แบ่งงานกันทำตามความสามารถของแต่ละคน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ และการทำกิจกรรมทางการตลาดร่วมกัน ข้อบังคับระเบียบแบบแผนในการทำงาน มีการใช้ทรัพยากรได้ถูกต้องและมีเป้าหมายที่แน่นอนขององค์กร

ภาพที่ 6: โครงสร้างองค์กรแบบโครงการศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านป่าเก๋

4.3 การนำ (Leading) ปัจจัยในการนำองค์กร 4 ด้าน

4.3.1 การจูงใจประกอบไปด้วยความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจให้คนในชุมชนมาทำงานร่วมกันได้ ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานเนื่องจากในกิจกรรมต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกไม่สามารถทำให้สำเร็จเพียงคนเดียวได้

4.3.2 ภาวะผู้นำ การมีศักยภาพในการวางแผนการทำงานให้สำเร็จ สามารถมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถของสมาชิกอีกทั้งเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

4.3.3 การติดต่อสื่อสาร เป็นผู้ที่สามารถสรุปงานและสามารถทำตามเป้าหมายขององค์กรได้เป็นอย่างดีอีกทั้งมีความสัมพันธ์อันดีกับคนในองค์กร

4.3.4 การบริหารกลุ่ม สามารถบริหารจัดการงานในองค์กรของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4 การควบคุม (Controlling) โดยใช้กระบวนการควบคุมดังนี้

4.4.1 การกำหนดมาตรฐาน เวลา ต้นทุน: ควบคุมเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ อีกทั้งควบคุมค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานให้ประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด

4.4.2 สังเกตการปฏิบัติงาน: ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดทั้งระดับนโยบายผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติและผู้ที่ได้รับผลจากแผนเพื่อให้ทุกฝ่ายรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินงานจะได้มีความตั้งใจจริงและช่วยเหลือกันเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด

4.4.3 เปรียบเทียบผลงานจริงกับมาตรฐาน: มีการสอบถามการทำงานจากประธานในการทำกิจกรรม รวมถึงในการทำงานร่วมกันมีการแบ่งงานให้แก่ละคนในองค์กรรับผิดชอบตามความเหมาะสมและตามความสามารถ

4.4.4 ปรับปรุงแก้ไข: รายงานข้อผิดพลาดเกิดขึ้น รวมถึงหาสาเหตุของปัญหาเพื่อให้สามารถแก้ไขทันที หรือแก้ไขตามที่ได้กำหนดเวลาไว้และต้องให้เกิดประโยชน์สูงสุด

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าเทคนิค (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การนำ (Leading) (4) การควบคุม (Controlling) กระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้กับชุมชนและใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สามารถทำกิจกรรมโดยแก้ไขปัญหามาจากสิ่งที่ขาดผ่านตารางการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงในบริบทของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับขจรศักดิ์ วงศ์วิราช (2552) วิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรผักปลอดสารพิษ บ้านจำ หมู่ที่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปางพบว่า 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การนำ (Leading) 4) การควบคุม (Controlling) กระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) สามารถบริหารจัดการและสร้างความเข้มแข็งโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มทั้งการส่งตัวแทนเป็นคณะกรรมการบริหาร การแสดงความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาการตรวจสอบติดตามการบริหารของคณะกรรมการ และพบอีกว่าสอดคล้องกับแสงพลอย มั่งทอง และคณะ (2547) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของกลุ่มผ้าด้นมือ ตำบลป่าแดง อำเภอเมืองแพร่ที่ได้นำหลักการบริหาร

จัดการภายใต้การ (1) วางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การนำ (Leading) (4) การควบคุม (Controlling) กระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) เพื่อความสามารถและความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นหัวใจในการพัฒนาอีกประการคือการจะทำให้งานวิจัยมีความยั่งยืนนั้นต้องอาศัยเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

บ้านป่าเก็ดถี่ เป็นหมู่บ้านที่ทำการเกษตรโดยน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปฏิบัติอยู่ในระดับพออยู่พอกินถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม แต่การรวมกลุ่มยังคงมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง อีกทั้งมีปราชญ์ชุมชนที่มีบทบาทในด้านต่างๆ มาเป็นผู้นำที่เข้มแข็งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งทิพย์ ศูนย์ตรง และคณะ (2546) ที่ได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแหลมคุณ หมู่ 5 อำเภอตรอน จังหวัดอุดรธานี พบว่าในการพัฒนาศักยภาพการทำงานควรมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน การควบคุมการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาความรู้ การจัดทำบัญชี ก็จะทำให้กลุ่มเกิดความเชื่อมั่นการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

สรุป

จากผลการวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการเกษตรในเมือง กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านป่าเก็ดถี่ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าแนวคิดการนำต้นทุนทางสังคม ปราชญ์ชุมชนทางการเกษตรมาร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้และวิทยากรให้กับชุมชนเป็นการกระจายศูนย์การเรียนรู้ที่มีจากแหล่งเดียวออกไปอยู่บริเวณโดยรอบชุมชน อีกทั้งการทดลองการทำงานและพัฒนาศักยภาพร่วมกันในโครงการผ่านกระบวนการบริหารจัดการเทคนิค (POLC) 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การนำ (Leading) 4) การควบคุม (Controlling) ทำให้เกิดการบริหารจัดการที่เหมาะสมในแง่ของการจัดหาตลาดให้กับกลุ่มเกษตรโดยมุ่งเป้าไปยังผู้ประกอบการร้านอาหารในชุมชนทั้งตำบลมีมากกว่า 50 ร้าน การให้ความรู้ในการปลูกผักปลอดสารพิษเพื่อปลูกผักที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิทยากรและปราชญ์ด้านการเกษตรในชุมชนให้ความรู้ด้านสื่อได้มีการสื่อสารผ่านช่องทางที่ทันสมัยได้แก่ไลน์เฟสบุ๊ค เพื่อให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคโดยตรง และการทำกิจกรรมทางการตลาดร่วมกันของชุมชนได้แก่การออกบูทจำหน่ายสินค้า ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างความสามัคคีให้กับกลุ่มได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช. (2552). การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรผักปลอดสารพิษ บ้านจำ หมู่ที่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ: งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

ปิยะพงษ์ บุษบงก์. (2556). **ปลูกเมืองปลูกชีวิต แนวคิดและแนวทางการพัฒนาเกษตรในเมือง.**

กรุงเทพฯ: โครงการสวนผักเมือง มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.

รุ่งทิพย์ ศูนย์ตรง, โฉม ปัญญา, วิศิษฐ์ ไสยาภูมิ, สุนันท์ สาขา, ปฏิวัติ วงศ์รัตนธรรม, พิมพ์ใจ ลีเลี้ยง, ชื่น เพ็งแสงทอง....สายทอง เกตุกอบ. (2546). **รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแหลมคุณ หมู่ 5 อำเภอตรอน จังหวัดอุดรธานี.** กรุงเทพฯ: งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

วิโรจน์ สารรัตน์. (2545). **การบริหาร.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.

แสงพลอย มั่งทอง, จวีวรรณ วงศ์แพทย์, เพ็ญศรี ศิริวัฒนานุรักษ์, บัวเหลียม ปลาละ และ มณี ม่วงทอง (2547). **รูปแบบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของกลุ่มผ้าต้นมือ ตำบลป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่.** กรุงเทพฯ: งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

อรุณี หรดาล. (2548). **แนวการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยใน ประมวลสาระชุดวิชาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช